

Kap 1 Sámi siidaellin

Duogášdieđut

Dađemielde go amas olbmot leavvagohte Sápmái, de sápmelaččat čoahkkanišgohte stuorát servodagaide. Šaddagohte siiddat.

Amas olbmot sáhtte leat vikinggat, gávpeolbmot ja miššonearat. Muhtimat ásaiduvve ja huksejedje alcceseaset eallima ja birgenlági vuonaide. Sii assimilerejuvvojedje ja ohppe sámi eallinvugiid ja sámegiela. Muhtumat finadedje dušše gávppiid olis. Earát fas ledje hui ángirat veahkehit sámiid beassat eret luondduoskkus, ja čuovvugohtit risttalašvuođa oskku. Riikkaid eiseválddit fuomášedje sámi luondduriggodagaid ja das rájes sii vearuhišgohte sámiid.

Siiddat ledje organiserejuvvon dan láhkai ahte lei okta gii lei hoavda. Son geahčai bearrái ahte buohkain ledje buori bivdosajit. Buohkat barge ovttas ja evahkehede guđet guimmi. Buohkat galge oažžut oasi sallásis. Boarraset olbmot ja buohccit galge maid oažžut vai birgejedje. Sámit ásse, elle ja birgejedje dainna maid luonddus gávdne ja ávkkástalle.

Siiddaássiin ledje dihto barggut áigodagaid mielde. Sii atne ávkki sihke mehciin, duoddariin, mearas ja jogain. Sii eai loaktán ovttá guovllu, muhto johte báikkis báikái áigodagaid, borramuša ja ávdnasiid mielde maid ledje áiggiid čađa oahppan ávkkástallat. Dan maid sii ledje oahppan máttuin, ja máhtte ja dihte luonddu fámuid ja luonddu riggodagaid birra, dagahii ahte sii birgejedje.

Vuoingalaš eallin lei dehálaš siiddaolbmuide. Luondduipmiliid bokte sii gudnejahtte luonddu lámjiid (skeanjkaid) ja sii meroštalle iežaset seammá dássásažžan eliide ja eará luonddugáhppálagaide. Sámit ledje luondduolbmot, ja sii birgejedje ja elle luonddus. Dalle dieđusge lei dehálaš bálvalit ipmiliidda mat bukte borramuša, šiega dálkkiid ja dearvvašvuođa. Noaidi lei siidda bajimus ja son galggai geahččat bearrái olles siidda bivddu, dálkkiid ja dearvvašvuođa. Dáhpáhuvai ahte son fertii mátkkoštit “nuppe beallái” ráđđádallat jápmán fulkkiiguin. Sámiin ledje maid sierra náitalanvireut, gástavierut ja hávdádanvireut.

Maid dadjá ML06S?

Oahpahusa mihttomearri lea ahte oahppi galgá...

- *selvehit sámi siidaservodaga*

Evttohusat dasa mo sáhtá dán kapihttala álggahit.

Siida lei gilli dahje báiki gos dološolbmot ásse čoahkis muhtin áigodagaid jagis. Dan áigge olbmot birgejedje danne go sii máhtte duddjot luondduávdnasiiguin. Ságastallet makkár gárvvut ledje olbmuin ovdal go sáhtte mannat buvdii oastit biktasiid ja ovdal go šibihat (ullu) šadde dábálaččat. Geahčadehpet náhkkebiktasiid nugo goikkehiid, beaskkaid, gisttáid, gálssoshiid, sistegávttiid, sistebuvssaid, njuorjonáhke biktasat, riebannáhke ja gumppenáhke biktasat, jna. Jos ii leat vejolaš geahčadit duohta ávdnasiid, de sáhttibehtet govaid geahčadit.

Guovddáš doahpagat dán kapihttalis:

Siida, siiddaisit, bivdu, ráđđádallat, searvevuolta, hervvoštallan, soabalašvuolta, oaivámuš, dearvvašvuolta, salaš, doaimmaheamit, bálvvosbáiki, orohat, jeaggi, jávri, ránttet, muorrasohtu, spire, luovvi, kaleanddár, mearkabeaivi, morššačálámat, luondduipmil, noaidi, bassi, goavddis, sáivu, sieidi, gástačáhci, lávgoeadni, šiella, nammavierut, soagŋu, gihlit, sáiti

Ávdnasat:

Pláhkkát main čužžot buot fuolkenamahusat. Váldet oktavuoda Sámedikki oahpahusossodagain. (gč Dahkat ja oahppat eambo nr 7. S 44)

Biktasat gorrun bohconáhkis, sisttis, njuorjonáhkis, rieban, dahje gumppenáhkis.

TV ja DVD

Girjjit/Filmmat ohppiide:

Solbakk: Sámi historjá 1. Davvi girji 1994.

Solbakk: Barfi-beaska. Čálliidlágádus. 2009

Karen Marie Eira Buljo: Goadástallan ja luondduávdnasat. Sámi oahpahusráđđi. 1994

Duodje-girjjit

Karen Elle Gaup: Girjjo-Gárjjo. Davvi Girji . 2001. Dás gávdnojit sámi mearkabeivvit.

Gaski ja Solbakk (doaim): Min njálmmilálaš árbevierru. Davvi Girji. 2004. Dás gávdnojit ollu dološ sámi mitalusat.

Filmmat: Gehččet filmma: *Ofelaš* maid Nils Gaup lea dahkan. Filmmas oaidnibehtet mo siidda olbmot birgejedje, maid sii barge ja sáhttibehtet erenoamážit dutkat mo guovžžabivdu lei, ja mo Áigin geahčastuvvui noaidin.

Vástáduusat bargobihtáide oahppogirjjis

Loga ja vástit s. 42:

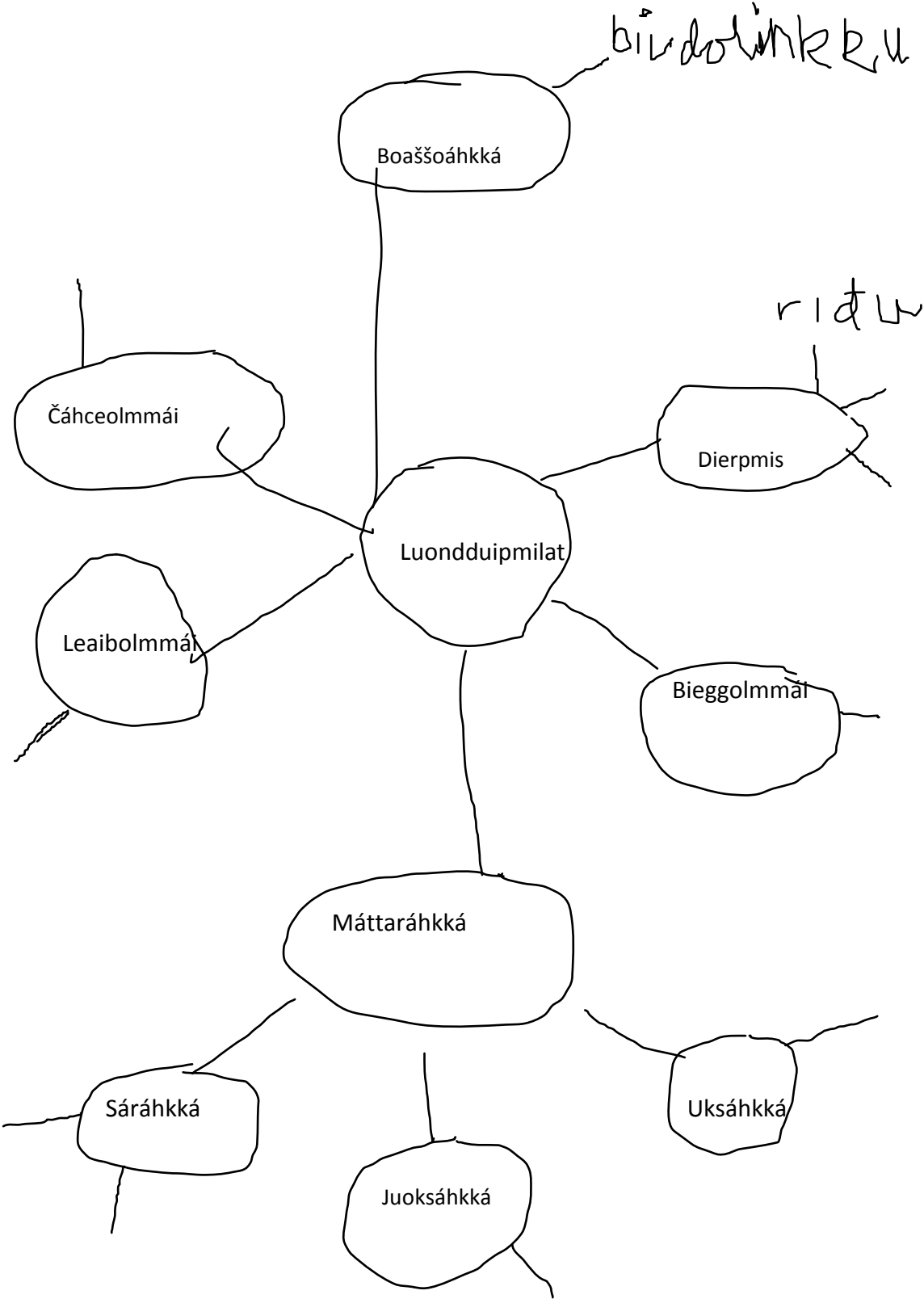
1. Dálvet
2. Juohke bearaš válljii njunnoša. Dat šattai siiddaráđđehus.
Njunnošiid gaskkas fas válljejuvvui siiddaisit. Ahte buohkat ožžo bivdoguovlluid, siidda searvevuoda ja soabalašvuoda.
3. Sohkaeanan lei dat guovlu gos bearaš beasai bivdit alcces borramuša.
4. Lavdnjegoađit, lávut,
5. Luovit ja njalat ledje borramušaid vurken várás.
6. Geasset: guollebivdu, lodden. Čakčat: guollebivdu, murren, meahcásteapmi

Dálvet: Goddebivdu, jávrebivdu, meahcielliid ja lottiid bivde, nissonat duddjojedje biktasiid. Giđđat: duddjojedje fatnasiid, suhke meara, bivde meahci

Gč. illustrašuvnna s 24.

7. Náhkit, guolli ja morššačalámat
8. Olles siidda dearvvašvuhtadili ja riggodagaid.
9. Lottit, guolit dahje sarvát
10. Dierpmis: Attii buorre šattu ja doalahii olbmorupmaša buhtisin ja dearvvasin
11. Várri dahje erenoamáš geađgi luonddus.
12. Gihliid dahje gihleruđaid
13. Jaskes jávri, dahje ráfálaš suolu

1. Evttohus:

2. Rehkenastit ná: Dan jagi mas mii dál leat: omd 2010 – 890 (jagi goas Ottar mitalii iežas eallima birra Gonagas Alfredii) = **1120** jagi lea mannan dan rájes go Ottar mitalii iežas eallima birra Gonagas Alfredii.

3. Lea vuogas oahppit besset ráhkanit nu ahte sáhttet ruovttuin ságastit ja jearahallat máttarváhnemiid namaid. Go dan leat dahkan, de sáhttibehtet ságastit nammavieruid birra.

7. Oahppit sáhttet ruovttus ságastit ja jearahallat fulkkiid birra. Soitet muhtin oahppit dáhttut govaid maid buktit. Sámedikkis fitne pláhkkáha mii čájeha buot fuolkenamahusaid.

10. Jos áigubehtet dahkat modealla siiddas, de fertebehtet ávnnastit rissiid ja lavnnjiid, lasttaid, geđggiid sádduid. Lassin dárbbášehket maid streanggaid, liimmaid, báttiid, skieraid, sistti, náhkkebihttaid, muorrakuvllaid (olbmuid oaivin), aluminiumbáhpira (johka dahje mearra), stoffabihtaid ja bummolulluid jos galgá coggat dahje deavdit. Stuorra pláhta dahje beavdi man ala hukset modealla.